

Türkiye’de COVID-19 Salgınının İkinci Evresinde Ebeveynlerde Depresyon, Anksiyete, Stres ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Semptomlarını Yordayan Değişkenler

Predictive Variables of Depression, Anxiety, Stress and Posttraumatic Stress Disorder Symptoms in Parents during the Second Stage of COVID-19 Outbreak in Turkey

Aykut Günlü^{ORCID}, Esra Asıcı^{ORCID}, Musa Çetinkaya^{ORCID}

Öz. Bu çalışma, Türkiye’de COVID-19 salgınının ikinci evresinde ebeveynlerde depresyon, anksiyete, stres ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) semptomlarını yordayan değişkenleri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma yordayıcı korelasyonel araştırma modeline dayanmaktadır. Araştırmaya 416 ebeveyn katılmıştır. Araştırmanın verileri, Depresyon, Anksiyete, Stres-21 Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R) ve demografik bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Analizlerde frekans dağılımı, aritmetik ortalama ve çoklu doğrusal regresyon analizi tekniği kullanılmıştır. Bulgulara göre, katılımcıların %63.5’i COVID-19 salgınıyla ilgili yüksek düzeyde TSSB göstermektedir. COVID-19’a yakalanma korkusu ile çocuğun pandemi nedeniyle akademik olarak gerilemesi endişesindeki artış ve çevrede COVID-19 pozitif tanısı almış kişilerin varlığı ebeveynlerin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarında artışa yol açmıştır. İş yerine gitmek depresyon, stres ve TSSB semptomlarını negatif olarak yordamıştır. Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu, cinsiyet (kadın), yaş, pandemi nedeniyle iş kaybı, COVID-19 pozitif tanısı alma ve COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma değişkenlerinin anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler. Ebeveynler, COVID-19, depresyon, anksiyete, stres, TSSB

Abstract. This study aimed to investigate the predictive variables of depression, anxiety, stress and PTSD symptoms in parents during the second stage of COVID-19 outbreak. The study was designed as a predictive correlational research model. Participants consisted of 416 parents. Data were collected through Depression, Anxiety, Stress Scale-21 (DASS-21), Impact of Event Scale-Revised (IES-R) and a demographic information form. In the analysis frequencies, mean and multiple linear regression analysis were used. According to the findings, 63.5% of the participants showed a high level of PTSD related to COVID-19 outbreak. The increase in fear of COVID-19, worries about child’s academic decline because of the pandemic, and presence of individuals who were infected with COVID-19 in environment led to an increase in parents’ depression, anxiety, stress and TSSB symptoms. Going to workplace predicted depression, stress and TSSB negatively. Fear of the child infected with COVID-19, gender (female), age, job loss due to the pandemic, having a positive diagnosis of COVID-19, being quarantined with suspected COVID-19 positive did not have a significant effect on depression, anxiety, stress and TSSB symptoms.

Keywords. Parents, COVID-19, depression, anxiety, stress, PTSD.

Öğr. Gör. Aykut Günlü

Pamukkale Üniversitesi, Tavas Meslek Yüksekokulu, Pamukkale,
Türkiye

e-mail: agunlu@pau.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Esra Asıcı

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Kilis,
Türkiye

e-mail: esraasici01@gmail.com

Uzm. Psi. Dan. Musa Çetinkaya

Buca Rehberlik ve Araştırma Merkezi, İzmir, Türkiye

e-mail: musa.psk35@gmail.com

Geliş/Received: 21.03.2021/March, 21, 2021

Düzeltilme/Revision: 02.06.2021/June, 02, 2021

Kabul/Accepted: 22.06.2021/June, 22, 2021

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği
Turkish Psychological Counseling and Guidance Association

Pandemi, insanların bağışıklığının düşük düzeyde olduğu bir hastalığın hızla geniş bir coğrafi alana yayıldığı ve çok sayıda insanı etkilediği bir salgındır (Morens, Folkers ve Fauci, 2009). İnsanlık tarihi boyunca dünyada HIV/AIDS, İspanyol gribi, Asya gribi, Hong Kong gribi, domuz gribi, Zika virüsü gibi çok sayıda pandemi görülmüştür (Taylor, 2019). İlk olarak, 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan yeni tip koronavirüs (COVID-19) de hızla birçok ülkeye yayılması ve pek çok insanı etkilemesi nedeniyle 2020 yılının Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020a).

Pandemiyle mücadele sürecinde en önemli ve en zorlayıcı konu hastalığın bulaşma riskinin kontrol altına alınmasıdır (Koçak ve Harmancı, 2020). Pandemi dönemleri hastalığın yayılmasını durdurmak için çok yönlü bir mücadele sürecini gerektirmektedir. Bu doğrultuda; yetkili kişi ve kurumlar tarafından topluma, sağlığı korumaya yönelik doğru bilgilerin verilmesini içeren risk iletişimi uygulamaları, kişisel temizliğe dikkat edilmesi, maske ve dezenfektan kullanılması, ellerin sık sık yıkanması gibi hijyen uygulamaları, kalabalık ortamlardan uzak durulması, hasta olan ya da hasta olduğundan şüphe duyulan kişilerin karantinaya alınmasını içeren sosyal izolasyon uygulamaları ile aşı ve anti-viral ilaç kullanımı gibi çeşitli uygulama ve yöntemlere başvurulmaktadır (Taylor, 2019). Türkiye'de de 11 Mart 2020 tarihinde ilk koronavirüs vakasının görülmesiyle birlikte, hastalığın yayılımını kontrol altına almak amacıyla eğitime ara verilmesi, kafe ve restoranların kapatılması, toplu etkinliklerin iptal edilmesi, yurt içi ve yurt dışı seyahatlerin sınırlandırılması, hafta sonları sokağa çıkmanın yasaklanması gibi çok çeşitli tedbirler alınmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020a, 2020b, 2020c). Ayrıca gerek geleneksel gerekse de dijital medya araçlarıyla toplumu bilinçlendirmeye yönelik çeşitli bilgilendirme çalışmaları yürütülmüştür.

Travmatik olaylar bireylerin güvende olma duygularının azalmasına yol açmakta, insanlara ölüm gerçeğini hatırlatmakta ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Özdin ve Bayrak Özdin, 2020). Buna göre, COVID-19 pandemisinin bireylerde çeşitli psikolojik semptomların gelişimini tetikleyen travmatik bir yaşantı olduğu söylenebilir. Nitekim, COVID-19 pandemisiyle mücadelede alınan tedbirlerin iş, eğitim ve sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilemesi (Üstün ve Özçiftçi, 2020; Yelkikalan ve ark., 2020) ve pandeminin etkisini halen devam ettiriyor olması nedeniyle toplumlarda pandemiyle ilişkili artan ruh sağlığı problemleri de dikkat çekmeye başlamıştır. (WHO 2020b). COVID-19 pandemisinin fiziksel sağlık için oluşturduğu tehdidin yanı sıra,

hastalığın bulaşma riskini azaltmak amacıyla alınan tedbirlerin bireylerin günlük yaşam rutinini bozması, sosyal, mesleki ve eğitim yaşamında önemli değişimlere yol açması, halen etkililiği kesin olarak kanıtlanmış bir tedavi ya da aşının bulunmamış olması ve sürecin ne şekilde ilerleyeceğine ilişkin yaşanan belirsizlikler bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkilemiş ve çeşitli psikolojik semptomların gelişimini tetiklemiştir (Asıcı, 2020; Özdin ve Bayrak Özdin, 2020).

Depresyon, anksiyete, stres ve travma sonrası stress bozukluğu (TSSB) COVID-19 sürecinde toplumlarda en çok artış gösteren ruh sağlığı problemleri arasında yer almaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada COVID-19 öncesinde yetişkinlerde %8.5 olan depresyon yaygınlık oranının, COVID-19 sürecinde %27.8'e çıktığı tespit edilmiştir (Ettman ve ark., 2020). Yapılan meta-analiz çalışmalarının sonuçları COVID-19 sürecinde genel popülasyonda depresyonun yaygınlık oranının %25 ile %33.7 (Bareeqa ve ark., 2020; Bueno-Notivol ve ark., 2021; Ren ve ark., 2020; Salari ve ark., 2020); anksiyetenin yaygınlık oranının %21.8 ile %31.9 (Bareeqa ve ark., 2020; Ren ve ark., 2020; Salari ve ark., 2020; Santabarbara ve ark., 2021), stresin yaygınlık oranının %29.6 ile %48.1 (Bareeqa ve ark., 2020; Salari ve ark., 2020), travma sonrası stress bozukluğunun yaygınlığının ise %18 ile %23.88 (Cenat ve ark., 2021; Cooke ve ark., 2020; Salehi ve ark., 2021) arasında değiştiğini göstermektedir.

COVID-19 süreci toplumun her kesimini etkilemekle birlikte geçmiş çalışmalar kadınların (Çölgeçen ve Çölgeçen, 2020; Demir-Öztürk, Kuru ve Demir-Yıldız, 2020; Ekiz, İlman ve Dönmez, 2020; Erdoğan, Koçoğlu ve Sevim, 2020; Ettman ve ark., 2020; Özdin ve Bayrak Özdin, 2020; Ünal, Atık ve Gözüyeşil, 2020; Wang ve ark., 2020), aylık geliri düşük olanların (Ettman ve ark., 2020; Qian ve ark., 2020; Ustun, 2020), genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin (Ettman ve ark., 2020; Huang ve Zhao, 2020; Ustun, 2020), fiziksel sağlığı iyi olmayanların (Li ve ark., 2020; Wang ve ark., 2020), pandemiyle ilgili bilgi almak için televizyon yayınlarını daha çok takip edenlerin (Kılınçel ve ark., 2020), sosyal medyaya daha çok maruz kalanların (Gao ve ark., 2020), sağlık çalışanlarının ve COVID-19 hastası olanların (Krishnamoorthy ve ark., 2020) ruhsal olarak daha çok etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Pandemi dönemlerinde artan ruh sağlığı problemleri pandemi bittikten sonra bile etkisini sürdürmektedir (Lancee, Maunder ve Goldbloom, 2008). Dolayısıyla önleyici ve iyileştirici müdahalelerin ve stratejilerinin geliştirilmesi açısından, COVID-19 sürecinden ruhsal olarak daha çok etkilenen bireylerin ve riskli

grupların belirlenmesi önemlidir (Asıcı, 2020). Bu bağlamda, COVID-19 pandemisinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla Türkiye’de yapılan araştırmaların hamile kadınlara (Durankuş ve Aksu, 2020; Sut ve Kucukkaya, 2020), sağlık çalışanlarına (Elbay ve ark., 2020; Şahin ve ark., 2020; Tengilimoğlu ve ark., 2021), ergenlere (Kılınçel ve ark., 2020), üniversite öğrencilerine (Ceviz ve ark., 2020; Dikmen, 2020) ya da genel popülasyona (Oral ve Gunlu, 2021) odaklandıkları görülmektedir. Mevcut çalışmada ise ebeveynlere odaklanılmaktadır.

COVID-19 süreci eğitim, sağlık, turizm ve sosyo-kültürel alanların yanı sıra toplumun en temel kurumu olan aileyi de etkilemiştir (Akbaş ve Dursun, 2020). Pandeminin ilk evresinde pek çok ebeveyn bu süreci aile bireyleri ile etkili zaman geçirmek için bir avantaj olarak değerlendirmiştir (Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020). Pandemi sürecinde ebeveynler aile üyeleriyle birlikte yemek hazırlama, yemek yeme, film izleme, çocuklarla oyun oynama gibi aktivitelere daha çok zaman ayırmış (Başaran ve Aksoy, 2020) ve bu etkinlikler aile üyeleri arasındaki iletişimin artışıyla olumlu yönde etkilemiştir (Gümüştül ve Aydoğan, 2020). Ancak, pandemi sürecinin uzaması bu olumlu etkiyi ve algıyı tersine çevirmiş (Artantaş ve Gürsoy, 2020; Prime, Wade ve Browne, 2020) ve ebeveynlerde pandemiyle ilişkili olumsuz duygular ortaya çıkmıştır (Yalçın, Dai ve Erkoç, 2020). Salgın sürecinin belirsizliği nedeniyle ebeveynler hem kendileri için hem de çocuklarının geleceğine ilişkin yüksek düzeyde kaygı duymaya başlamıştır (Haleem, Javaid ve Vaishya, 2020; Karaca, Aksakal ve Kılıç, 2020, Zhang ve ark., 2020). Aile üyelerinden birine hastalığın bulaşma riskinin olması ya da aile üyelerinden birinin hastalığa yakalanması, çevreden alınan ölüm haberleri gibi etmenler bu süreçte ailelerin stresini arttırmıştır (Duan ve Zhu, 2020; Haider, Tiwana ve Tahir, 2020; Kar ve ark., 2020). Hastalığın bulaşmasını önlemek amacıyla alınan tedbirler nedeniyle ebeveynlere yüklenen yeni görev ve roller onların süreçten psikolojik olarak daha çok etkilenmelerine yol açmıştır (Jörg, 2020; Keleşoğlu ve Adam-Karduz, 2020). Ebeveynler çocuklarının yaşadığı korku ve kaygıyı yönetmek (Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020), çocukların olumsuz davranışlarındaki artışla başa çıkmak (Cluver ve ark., 2020) ve çocukların eğitim yaşamındaki dönüşüme uyum sağlamalarına yardımcı olmak (Erol ve Erol, 2020) durumunda kalmışlardır. Bu süreçte özellikle de çalışan anneler çocuklarının bakım ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşamıştır (Alon ve ark., 2020). Sosyalleşme ve iletişim ihtiyacının aile içi ile sınırlandırılmış olması nedeniyle aile içi ilişkilerini yeniden düzenlemek (Koca, 2021), zamanın

çoğunu evin içinde geçirmek zorunda olan ve sosyal destekten uzak kalan ebeveynlerin ruh sağlığı süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir (Işık, 2020; Koçak ve Harmancı, 2020; Öztürk ve ark., 2020). Ailenin ekonomik gelirinde meydana gelen değişim de bu süreci ebeveynler için daha da stresli bir hale getirmiştir (Reger ve ark., 2020).

Özetle, koronavirüs pandemisinin ne zaman biteceğine ilişkin belirsizlik, tüm dünyada hastalığa yakalanan ve COVID-19 nedeniyle hayatını kaybeden kişilerin sayısının her geçen gün artması, salgının bulaşma hızı, salgının mutasyona uğramış olması, yaşanan ölüm korkusu, meydana gelen önemli yaşamsal değişiklikler, sosyal ilişkilerdeki farklılaşmalar, evde uzun süre kalmaya bağlı olarak yaşanan kısıtlanmışlık, iş kaybı ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik sıkıntılar tüm bireyleri olduğu gibi ebeveynleri de ruhsal olarak ciddi düzeyde etkilemiştir. Bu süreçte ebeveynlerin psikolojik sağlığının korunması için, süreçten daha çok olumsuz etkilenen ebeveynlerin özelliklerinin ortaya çıkarılması önemlidir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; devam eden COVID-19 pandemi sürecinin ikinci evresinde ebeveynlerin yaşadığı depresyon, anksiyete, stres ve travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını yordayan değişkenlerin incelenmesidir. Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki problem cümlesine yanıt aranmıştır:

“Koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu, çocuğun pandemi nedeniyle akademik olarak gerilemesi endişesi, COVID-19 pozitif tanısı alma, COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma, ailede COVID-19 vakasının varlığı, çevrede COVID-19 vakasının varlığı, pandemi sürecinde iş yerine gitme, pandemi nedeniyle iş kaybı yaşama, cinsiyet(kadın) ve yaş değişkenleri ebeveynlerde depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarını yordamakta mıdır?”

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Bu araştırmaya Türkiye'nin batısındaki bir şehirde yaşayan çocuklarından en az biri 0-18 yaş aralığında olup okula giden 247 (%59.38) anne, 169 baba (%40.63) olmak üzere toplam 416 ebeveyn katılmıştır. Katılımcıların yaşları 24 ile 68 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 41.04'tür (ss=6.79). Annelerin yaşları 24 ile 52 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 38.50'dir (ss=5,67). Babaların

yaşları ise 30 ile 68 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 44.75'tir (ss=6.59). Annelerin %4.05'i (n=10) okuma-yazma bildiğini, %26.72'si (n=66) ilkokul mezunu, %16.19'u (n=40) ortaokul mezunu, %34.41'i (n=85) lise mezunu, %18.62'si ise (n=46) üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir. Babaların %1.78'i (n=3) okuma-yazma bildiğini, %23.08'si (n=39) ilkokul mezunu, %15.98'i (n=27) ortaokul mezunu, %30.77'si (n=52) lise mezunu, %28.40'ı ise (n=48) üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir. Annelerin %41.70'i (n=103), babaların %96.45'i (n=163) pandemi öncesinde bir işte çalıştığını dile getirmiştir. Annelerin %95.95'i (n=237), babaların ise %92.31'i (n=156) medeni durumunu evli olarak ifade etmiştir. Ebeveynlerin %14.66'sı (n=61) tek çocuk, %53.61'i (n=223) iki çocuk, %21.15'i (n= 88) üç çocuk ve %10.58'i (n=44) dört ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı

Demografik özellikler		Anneler		Babalar		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Eğitim düzeyi	Okuma yazma biliyor	10	4.05	3	1.78	13	3.13
	İlkokul mezunu	66	26.72	39	23.08	105	25.24
	Ortaokul mezunu	40	16.19	27	15.98	67	16.11
	Lise mezunu	85	34.41	52	30.77	137	32.93
	Üniversite ve üstü	46	18.62	48	28.40	94	22.60
Çalışma durumu	Çalışıyor	103	41.70	163	96.45	266	64.18
	Ev hanımı/işsiz	144	58.30	6	3.55	150	35.82
Medeni durum	Evli	237	95.95	156	92.31	393	94.47
	Bekar	10	4.05	13	7.69	23	5.53
Çocuk sayısı	Tek çocuk	32	13.0	29	17.16	61	14.66
	İki çocuk	148	59.9	75	44.38	223	53.61
	Üç çocuk	46	18.6	42	24.85	88	21.15
	Dört ve üstü	21	8.5	23	13.61	44	10.58
Toplam		247	100	169	100	416	100
Yaş	Yaş ort.	38.50		44.75		41.04	
		(ss=5.67)		(ss=6.59)		(ss=6.79)	
	Yaş ranjı	24-52		30-68		24-68	

Tablo 2. Katılımcıların koronavirüsle ilgili değişkenlere göre dağılımı

Değişkenler	Anneler		Babalar		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
COVID-19 tanısı alma						
Tanı almış	69	27.94	16	9.47	85	20.43
Tanı almamış	178	72.06	153	90.53	331	79.57
Toplam	247	100	169	100	416	100
Karantinaya alınma						
Alınmış	108	60.67	11	7.19	119	35.95
Alınmamış	70	39.33	142	92.81	212	64.05
Toplam	178	100	153	100	331	100
Ailede COVID-19						
Var	185	74.90	28	16.57	213	51.20
Yok	62	25.10	141	83.43	203	48.80
Toplam	247	100	169	100	416	100
Çevrede COVID-19						
Var	212	85.83	117	69.23	329	79.09
Yok	35	14.17	52	30.77	87	20.91
Toplam	247	100	169	100	416	100
İş kaybı						
Var	21	20.39	31	19.02	52	19.55
Yok	82	79.61	132	80.98	214	80.45
Toplam	103	100	164	100	266	100
İşe gitme						
İşe gittim	62	75.61	92	69.67	154	71.96
Uzaktan çalıştım	20	24.39	40	30.30	60	28.04
Toplam	82	100	132	100	214	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ebeveynlerin 85’i (%20.43) COVID-19 pozitif tanısı aldığını belirtmiştir. COVID-19 pozitif tanısı almayan 331 ebeveynin 119’u (%35.95) COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alındığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin 213’ü (%51.20) ailesinde, 329’u (%79.09) ise çevresinde (akraba, komşu, arkadaş vb. gibi) COVID-19 pozitif tanısı alan kişilerin var olduğunu belirtmiştir. Pandemi öncesinde bir işi olduğunu söyleyen 266 ebeveynin 52’si (%19.55) koronavirüs pandemisi nedeniyle işini kaybettiğini ifade etmiştir. Pandemi sürecinde çalışmaya devam eden 214 ebeveynin 154’ü (%71.96) iş yerine gitmesi gerektiğini, 60’ı (%27.91) ise iş yerine gitmeyip uzaktan çalıştığını belirtmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların koronavirüsle ilgili korkularına göre dağılımı

	Koronavirüse yakalanmaktan ne kadar korkuyorsunuz?		Çocuğunuzun koronavirüse yakalanmasından ne kadar korkuyorsunuz?		Koronavirüs pandemisi nedeniyle çocuğunuzun akademik olarak gerilemesinden ne kadar korkuyorsunuz/endişelisiniz?	
	n	%	n	%	N	%
1.Hiç korkmuyorum	33	7.93	11	2.64	12	2.89
2.Pek korkmuyorum	12	2.88	2	0.48	5	1.20
3.Çoğunlukla korkmuyorum	19	4.57	11	2.64	11	2.64
4.Ne korkuyorum ne de korkmuyorum	73	17.55	20	4.81	18	4.33
5.Biraz korkuyorum	67	16.11	17	4.09	52	12.50
6.Oldukça korkuyorum	40	9.62	30	7.21	49	11.79
7.Çok fazla korkuyorum	172	41.35	325	78.13	269	64.66

Tablo 3'te görüldüğü üzere ebeveynlerin %41.35'i (n=172) koronavirüse yakalanmaktan çok fazla korktuğunu, %78.13'ü (n=325) çocuğunun koronavirüse yakalanmasından çok fazla korktuğunu, %64.66'sı (n=269) koronavirüs pandemisi nedeniyle çocuğunun akademik olarak gerilemesinden çok fazla endişe duyduğunu belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu. Katılımcıların demografik özellikleri araştırmacılar tarafından oluşturulan bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Bu formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, medeni durumu, çocuk sayısı, pandemi öncesi çalışma durumu, pandemi nedeniyle iş kaybı yaşama durumu, pandemi sürecinde iş yerine gidip gitmeme durumu, COVID-19 pozitif tanı alma durumu, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma durumu ile ailede ve çevrede koronavirüse yakalanan bir bireyin varlığına ilişkin anket sorularına yer verilmiştir. Ayrıca katılımcıların koronavirüsle ilgili korkularını değerlendirmek üzere bilgi formunda 7'li Likert tipi (1-Hiç korkmuyorum; 7-Çok fazla korkuyorum) derecelendirmeye dayalı üç adet soruya yer verilmiştir. Bu sorular “*Koronavirüse yakalanmaktan ne kadar korkuyorsunuz?*”,

“Çocuğunuzun/çocuklarınızın koronavirüse yakalanmasından ne kadar korkuyorsunuz?” ve “Koronavirüs pandemisi nedeniyle çocuğunuzun akademik olarak gerilemesinden ne kadar korkuyorsunuz/endişelisiniz?” şeklinde ifade edilmiştir.

Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği-21 (DASÖ-21). Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilen DASÖ olumsuz duygu durumunun üç ögesini (Depresyon, Anksiyete, Stres) değerlendirmektedir. 42 madde ve 4'lü Likert tipine (0=Hiç bana uygun değil, 3=Bana tamamen uygun) dayalı olarak geliştirilen ölçeğin, 21 maddelik kısa formu Antony, Bieling, Cox, Enns ve Swinson (1998) tarafından oluşturulmuş ve DASÖ-21'in de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır. DASÖ-21'in Türkçe'ye uyarlaması Yıldırım, Boysan ve Kefeli (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekten toplam puan alınamamakta, her bir alt boyut için toplam puanlar ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Her bir alt boyuttan alınabilecek puanlar 0-21 arasında değişmektedir. Alınan puanın artması bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği duygu durumunu daha çok yaşadığı anlamına gelmektedir. Şimdiki çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı depresyon alt boyutu için .87, anksiyete alt boyutu için .84 ve stres alt boyutu için .89 olarak hesaplanmıştır.

Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R). Ölçek Weiss ve Marmar tarafından 1997'de, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ölçütlerine göre hazırlanmıştır. 22 maddeden oluşan ölçek 0-4 (0=Hiç, 4=Çok fazla) arası puanlama sistemine sahiptir. IES-R; yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma olmak üzere 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Yeniden yaşama alt ölçeğine ilişkin örnek bir madde “Uykumu sürdürmekte, kesintisiz ve derin bir uyku uyumakta zorlanıyorum, uykum bölünüyor.”, kaçınma alt ölçeğine ilişkin örnek bir madde “San ki olayı yaşamamışım, olmamış ve gerçek değilmiş gibi hissediyorum.” ve aşırı uyarılma ölçeğine ilişkin örnek bir madde “Kendimi huzursuz ve öfkeli hissediyorum.” şeklindedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Çorapçıoğlu, Yargıç, Geyran ve Kocabaşoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekten alınan toplam puanın artması bireyin TSSB semptomlarını daha çok yaşadığı anlamına gelmektedir. IES-R için en iyi kesim noktası 33 puan olarak belirlenmiştir (Creamer, Bell ve Salvina, 2003). Bu çalışmada ölçekten alınan toplam puanlar kullanılmış ve ölçeğin bütünü için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Araştırmanın verileri Türkiye'nin batısındaki bir şehirde yaşayan ebeveynlerden toplanmıştır. Verilerin toplanması için öncelikle üniversite etik kurul komisyonundan (Karar no: 2020/36) ve il milli eğitim müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında ölçek formları Google Forms aracılığıyla çevrimiçi ortama taşınmıştır. Ölçek formlarına ilişkin yönergede katılımcılardan soruları COVID-19 pandemisini dikkate alarak yanıtlamaları istenmiştir. Ölçek formlarına ilişkin link okullarda çalışan psikolojik danışmanların yardımlarıyla öğrenci velilerinin whatsapp gruplarında paylaşılmıştır. Bir haftalık sürenin sonunda toplam 421 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmanın verileri 23 Kasım – 1 Aralık 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Pandemi sürecinde vaka sayılarında görülen dikkat çekici düşüşün ardından vaka sayılarının belirgin bir şekilde yeniden artmaya başlaması durumu pandeminin yeni bir evresi ya da dalgası olarak tanımlanmaktadır (Walker, 2020). Bu araştırmanın verilerinin toplandığı dönem de 2020 yılı yaz aylarında vaka sayılarında meydana gelen dikkat çekici düşüşün ardından vaka sayılarının yeniden hızla artmaya başladığı zamana denk gelmiştir. Öyle ki vaka sayılarında meydana gelen hızlı artış nedeniyle 2020 yılı Eylül ayından itibaren kademeli olarak açılmaya başlayan okulların yılsonuna kadar yeniden kapatılması kararı alınmıştır. Dolayısıyla, araştırma verilerinin toplandığı dönemin Türkiye'de COVID-19 salgının ikinci evresine denk geldiği düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 26.00 istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Analizlere başlanmadan önce veri seti kayıp ve uç değerler açısından incelenmiştir. Yapılan incelemede veri setinde kayıp değer olmadığı görülmüştür. Ham puanlar standartlaştırılmış z puanlarına dönüştürülerek -3.29 ile +3.29 sınırları dışında kaldığı belirlenen 5 gözlem uç değer olduğu için veri setinden çıkarılmıştır. Böylece analizler 416 kişilik veri setiyle gerçekleştirilmiştir. Analizlerde frekans dağılımı, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum maksimum değerleri, çarpıklık ve basıklık katsayısı ile çoklu doğrusal regresyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizinde kategorik değişkenler kukla değişken olarak tanımlanmıştır. Analizlere başlanmadan önce veri setinin regresyon analizi yapmak için gereken varsayımları karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara ilişkin Q-Q plots ve çarpıklık-basıklık katsayıları (Tablo 4) veri setinde normallikten önemli bir sapmanın olmadığını göstermiştir. Durbin Watson değerleri 1.77 ile

1.96 arasında; tolerans değerleri .38 ile .92 arasında, VIF değerleri 1.09 ile 2.63 arasında değişmiştir. Bu sonuçlar veri setinin regresyon analizi yapmak için gereken varsayımları karşıladığını göstermektedir.

BULGULAR

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara ait minimum maksimum, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayısı değerleri Tablo 4'te verilmektedir.

	Min-Max	<i>M</i>	SS	Çarpıklık	Basıklık
Depresyon	.00-19.00	5.20	4.36	.82	.13
Anksiyete	.00-16.00	3.91	3.73	1.04	.61
Stres	.00-19.00	5.79	4.52	.59	-.32
IES-R	1.00-88.00	39.22	17.83	.06	-.55

Tablo 4'te görüldüğü gibi, katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların ortalamaları depresyon ($M=5.20$), anksiyete ($M=3.91$), stres ($M=4.52$) ve IES-R ($M=39.22$) olarak bulunmuştur. Katılımcıların IES-R'den aldıkları puanlar kesim noktasına göre incelendiğinde; 264 (%63.5) katılımcının 33'ün üstünde, 152 (%36.5) katılımcının ise 33'ün altında puan aldığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Değişkenler arasındaki ilişkiler

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
(1) Depresyon	1														
(2) Anksiyete	.78**	1													
(3) Stres	.86**	.81**	1												
(4) IES_R	.60**	.56**	.65**	1											
(5) Koronavirüse yakalanma korkusu	.20**	.21**	.25**	.27**	1										
(6) Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu	.20**	.21**	.21**	.27**	.49**	1									
(7) Çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi	.19**	.14**	.18**	.22**	.14**	.22**	1								
(8) COVID-19 tanısı alma	.003	.09	.05	.05	.02	.11*	.06	1							
(9) COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma	.12*	.09	.14**	.05	-.01	-.01	.03	-.31**	1						
(10) Ailede COVID-19	.16**	.22**	.22**	.07	.01	.06	-.06	.29**	.05	1					
(11) Çevrede COVID-19	.16**	.20**	.20**	.15**	.05	.19**	.03	.11*	.07	.24**	1				
(12) İş yerine gitme	-.19**	-.15**	-.19**	-.20**	-.07	.003	-.02	-.07	.03	-.25**	.05	1			
(13) İş kaybı	.05	.01	.05	.07	-.09	-.003	.10*	-.10*	-.02	-.08	-.002	-.29**	1		
(14) Cinsiyet (kadın)	.23**	.27**	.29**	.14**	.13*	.09	.03	.23**	.40**	.57**	.20**	-.30**	-.15**	1	
(15) Yaş	-.12*	-.12*	-.09	-.12*	-.08	-.13*	-.09	-.14**	-.18**	-.23**	-.07	.11*	.04	-.45**	1

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 6. Depresyonun yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

	b	SH	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	-1.60	2.04		-.78	.43
Koronavirüse yakalanma korkusu	.28	.12	.12	2.23	.03*
Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu	.26	.18	.08	1.44	.15
Çocuğun akademik gerilemesi endişesi	.45	.15	.15	3.09	.002*
COVID-19 pozitif tanısı alma	-.65	.58	-.06	-1.12	.26
COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma	.54	.56	.06	.96	.34
Ailede COVID-19	.51	.52	.06	.98	.33
Çevrede COVID-19	1.25	.52	.12	2.40	.02*
İş yerine gitme	-1.23	.48	-.14	-2.55	.01*
İş kaybı	.31	.67	.02	.46	.65
Cinsiyet	.79	.66	.09	1.20	.23
Yaş	-.01	.03	-.01	-.26	.79
R = .39 R ² = .15 ΔR = .13					
F(11-404) = 6.53 <i>p</i> = .000					

**p*<.05

Tablo 6'da görüldüğü üzere, yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{(11-404)} = 6.53, p = .000$). Yordayıcı değişkenler hep birlikte ebeveynlerin depresyon puanlarındaki değişimin %13'ünü açıklamaktadır ($R = .39, R^2 = .15, \Delta R = .13$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin *t* testi sonuçları incelendiğinde, koronavirüse yakalanma korkusu ($t = 2.23, p < .05$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($t = 3.09, p < .05$), çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı ($t = 2.40, p < .05$) ve iş yerine gitme ($t = -2.55, p < .05$) değişkenlerinin ebeveynlerin depresyon puanlarının istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ve çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı değişkenleri depresyon puanlarını pozitif yönde; iş yerine gitme değişkeni ise negatif yönde yordamıştır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına (β) göre, anlamlı yordayıcı değişkenlerin ebeveynlerin depresyon puanları üzerindeki görece önem sırası çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($\beta = .15$), iş yerine gitme ($\beta = -.14$), koronavirüse yakalanma korkusu ($\beta = .12$) ve çevrede koronavirüs vakalarının varlığı ($\beta = .12$) şeklindedir. Çocuğun koronavirüse yakalanması

korkusu, COVID-19 pozitif tanısı alma, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma, aile içinde COVID-19 vakasının varlığı, COVID-19 pandemisi nedeniyle iş kaybetme, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin ebeveynlerin depresyon puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir katkısı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 7. Anksiyetenin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

	b	SH	β	t	p
Sabit	-2.70	1.74		-1.55	.12
Koronavirüse yakalanma korkusu	.26	.11	.13	2.47	.01*
Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu	.23	.15	.08	1.52	.13
Çocuğun akademik gerilemesi endişesi	.27	.12	.10	2.16	.03*
COVID-19 pozitif tanısı alma	.05	.50	.01	.11	.91
COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma	.27	.48	.03	.56	.57
Ailede COVID-19	.72	.44	.10	1.62	.11
Çevrede COVID-19	1.19	.45	.13	2.66	.01*
İş yerine gitme	-.61	.41	-.08	-1.49	.14
İş kaybı	.21	.57	.02	.36	.72
Cinsiyet	.97	.56	.13	1.73	.08
Yaş	.01	.03	.02	.32	.75
R = .39 R ² = .16 Δ R = .13					
F(11-404) = 6.75 p = .000					

*p<.05

Tablo 7’de görüldüğü üzere, yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{(11-404)} = 6.75, p = .000$). Yordayıcı değişkenler hep birlikte ebeveynlerin anksiyete puanlarındaki değişimin %13’ünü açıklamaktadır ($R = .39, R^2 = .16, \Delta R = .13$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, koronavirüse yakalanma korkusu ($t = 2.47, p < .05$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($t = 2.16, p < .05$) ve çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı ($t = 2.66, p < .05$) değişkenlerinin ebeveynlerin anksiyete puanlarının istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ve çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı değişkenleri anksiyete puanlarını pozitif yönde yordamıştır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına (β) göre, anlamlı

yordayıcı değişkenlerin ebevyenlerin anksiyete puanları üzerindeki görelî önem sırası koronavirüse yakalanma korkusu ($\beta=.13$), çevrede koronavirüs vakalarının varlığı ($\beta =.13$) ve çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($\beta =.10$) şeklindedir. Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu, COVID-19 pozitif tanısı alma, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma, aile içinde COVID-19 vakasının varlığı, COVID-19 sürecinde iş yerine gitme, COVID-19 pandemisi nedeniyle iş kaybetme, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin ebevyenlerin anksiyete puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir katkısı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 8. Stresin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

	b	SH	β	t	p
Sabit	-	2.05		-2.01	.05
Koronavirüse yakalanma korkusu	.43	.13	.18	3.45	.001*
Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu	.21	.18	.06	1.16	.25
Çocuğun akademik gerilemesi endişesi	.42	.15	.13	2.86	.01*
COVID-19 pozitif tanısı alma	-.17	.58	-.02	-.28	.78
COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma	.78	.56	.08	1.39	.16
Ailede COVID-19	.93	.52	.10	1.78	.08
Çevrede COVID-19	1.42	.53	.13	2.69	.01*
İş yerine gitme	-	.49	-.11	-2.17	.03*
İş kaybı	.56	.67	.04	.83	.41
Cinsiyet	1.28	.66	.14	1.92	.06
Yaş	.04	.034	.06	1.13	.26
R = .45 R ² = .20 Δ R = .18					
F(11-404) = 9.06 p = .000					

*p<.05

Tablo 8'de görüldüğü üzere, yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{(11-404)} = 9.06$, $p = .000$). Yordayıcı değişkenler hep birlikte ebevyenlerin stres

puanlarındaki değişimin %18'ini açıklamaktadır ($R=.49$, $R^2=.20$, $\Delta R=.18$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, koronavirüse yakalanma korkusu ($t=3.45$, $p<.05$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($t=2.86$, $p<.05$), çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı ($t=2.69$, $p<.05$) ve COVID-19 sürecinde iş yerine gitme ($t=-2.17$, $p<.05$) değişkenlerinin ebeveynlerin stres puanlarının istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ve çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı değişkenleri stres puanlarını pozitif yönde, iş yerine gitme değişkeni ise negatif yönde yordamıştır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına (β) göre, anlamlı yordayıcı değişkenlerin ebeveynlerin stres puanları üzerindeki görece önem sırası koronavirüse yakalanma korkusu ($\beta=.18$), çevrede koronavirüs vakalarının varlığı ($\beta=.13$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($\beta=.13$) ve iş yerine gitme ($\beta=-.11$) şeklindedir. Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu, COVID-19 pozitif tanısı alma, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma, aile içinde COVID-19 vakasının varlığı, COVID-19 pandemisi nedeniyle iş kaybetme, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin ebeveynlerin stres puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir katkısı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 9. TSSB'nun yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

	b	SH	β	t	p
Sabit	11.48	8.20		1.40	.16
Koronavirüse yakalanma korkusu	1.57	.50	.17	3.16	.002*
Çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu	1.71	.71	.13	2.41	.017*
Çocuğun akademik gerilemesi endişesi	1.85	.58	.15	3.18	.002*
COVID-19 pozitif tanısı alma	.56	2.33	.01	.24	.81
COVID-19 şüphesiyle karantinaya alınma	1.65	2.24	.04	.74	.46
Ailede COVID-19	-.78	2.09	-.02	-.38	.71
Çevrede COVID-19	5.59	2.11	.13	2.66	.008*
İş yerine gitme	-7.10	1.95	-.19	-3.65	.000*
İş kaybı	.94	2.69	.02	.35	.73
Cinsiyet	-.23	2.65	-.01	-.09	.93
Yaş	-.12	.13	-.05	-.88	.38
R = .42 R ² = .18 ΔR = .16					
F(11-404) = 7.96 p = .000					

* $p<.05$

Tablo 9’da görüldüğü üzere, yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($F_{(11-404)} = 7.96, p = .000$). Yordayıcı değişkenler hep birlikte ebeveynlerin IES-R puanlarındaki değişimin %16’sını açıklamaktadır ($R=.42, R^2 =.18, \Delta R=.16$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, koronavirüse yakalanma korkusu ($t=1.40, p<.05$), çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu ($t=2.41, p<.05$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($t=3.18, p<.05$), çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı ($t=2.66, p<.05$) ve iş yerine gitme ($t=-3.65, p<.05$) değişkenlerinin ebeveynlerin IES-R’den aldıkları puanların istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu, çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ve çevrede koronavirüse yakalanmış kişilerin varlığı değişkenleri IES-R puanlarını pozitif yönde; iş yerine gitme değişkeni ise negatif yönde yordamıştır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına (β) göre, anlamlı yordayıcı değişkenlerin ebeveynlerin IES-R puanları üzerindeki göreceli önem sırası işe gitme ($\beta=-.19$), koronavirüse yakalanma korkusu ($\beta=.17$), çocuğun akademik olarak gerilemesi endişesi ($\beta =.15$), çocuğun koronavirüse yakalanması korkusu ($\beta =.13$) ve çevrede koronavirüs vakalarının varlığı ($\beta =.13$) şeklindedir. COVID-19 pozitif tanı alma, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma, aile içinde COVID-19 vakasının varlığı, COVID-19 pandemisi nedeniyle iş kaybetme, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin ebeveynlerin IES-R’den aldıkları puanlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir katkısı olmadığı belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Mevcut araştırmanın amacı, COVID-19’un ikinci dalgasında ebeveynlerin yaşadığı depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarını yordayan değişkenlerin incelenmesidir. Bu amaçla elde edilen bulgular ilgili alan yazın doğrultusunda tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin IES-R’den aldıkları puanlar kesim noktasına göre incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin %63.5’inin yüksek düzeyde TSSB semptomları gösterdiği belirlenmiştir. Geçmiş çalışmalar, COVID-19 sürecinde genel popülasyonda TSSB yaygınlık oranının %18

ile %23.88 arasında değiştiğini rapor etmiştir (Cenat ve ark., 2021; Cooke ve ark., 2021). Şimdiki araştırmada belirlenen yaygınlık oranı ile geçmiş araştırmaların bulguları arasındaki farklılık, araştırma verilerinin pandeminin hangi evresinde toplandığı, araştırmaların yapıldığı ülkelerin pandemiden ne kadar çok etkilendiği ve pandemiyle ilgili ne tür tedbirler aldıklarıyla ilgili olabilir. Örneğin, COVID-19'un ilk evrelerinde bireylerin yaşadığı TSSB sepmptomları daha az iken süreç uzadıkça sepmptomlar artış göstermiş olabilir. Tam tersi Şekilde, ilk zamanlar belirsizliğin daha fazla olması, tedavinin nasıl olacağının belli olmaması gibi nedenlerle bireylerin süreçten daha fazla etkilenmiş olmaları da mümkündür. Ayrıca pandemi öncesinde TSSB sepmptomları gösteren ebeveynlerin pandemiyle birlikte sepmptomlarında artış olmuş olabilir. Sonuçlar değerlendirilirken, araştırmalarda TSSB'nu değerlendirmek amacıyla kullanılan lme araçlarının farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Şimdiki araştırmada her ne kadar ebeveynlerden anket formuna yanıt verirken pandemi sürecini dikkate almaları istenmiş olsa da, ebeveynlerin TSSB sepmptomlarında pandemiyle ilgili olmayan stresli yaşam olaylarının da etkili olabileceği göz önünde bulundurulması gereken bir diğer konudur.

Bulgular ebeveynlerin COVID-19 süreciyle ilişkili depresyon, anksiyete, stres ve TSSB sepmptomlarındaki artışta koronavirüse yakalanmaktan duydukları korkunun etkili olduğunu göstermiştir. Fiziksel sağlığa yönelik var olan bir tehditin bireyin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini açıkça ortaya koyan bu sonuç, koronavirüs korkusunun depresyon, anksiyete, stres (Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan, 2020; Satıcı ve ark., 2020) ve TSSB (Di Crosta ve ark., 2020) ile ilişkili olduğunu gösteren geçmiş bulgularla paralellik göstermektedir. Koronavirüse yakalanmaktan duyulan korkunun depresyon, anksiyete, stres ve TSSB sepmptomlarında artışa yol açması sadece ebeveynlere özgü değerildir, toplumun her kesiminde yapılan araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşılabilir. Hastalığa yakalanmak ölüm gerçeğiyle ilişkilidir. COVID-19'a yakalanan birey virüsü başkalarına bulaştırma (zellikle de sevdiği insanlara) endişesi taşır. Hastalandığı takdirde işe gidemeyecek olmak bireyin çeşitli ekonomik kaygılar yaşamasına yol açabilir. Ebeveynler açısından düşünüldüğünde ise, kendisi hastalandığında çocuğun bakımını kimin üstleneceği ve ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konuları ebeveynlerde depresyon, anksiyete, stres ve TSSB sepmptomlarının artmasına yol açan ek faktörler olabilir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %78'i çocuğunun koronavirüse yakalanmasından çok fazla korktuğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte, çocuğun koronavirüse yakalanmasından duyulan korkunun,

ebeveynlerde sadece TSSB semptomlarını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ve pozitif yönde yordadığı; depresyon, anksiyete ve stres üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin %60'ından fazlası pandemi nedeniyle çocuklarının akademik olarak gerilemesinden çok fazla endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, ebeveynlerin pandemi nedeniyle çocuklarının akademik olarak gerilemesinden duydukları endişenin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarını pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir. Bu araştırmanın verilerinin toplandığı dönemde, Eylül 2020 itibarıyla yüz yüze eğitime geçen okulların kapatılarak yıl sonuna kadar yeniden uzaktan eğitime geçilmesi kararı alınmıştır. Ebeveynlerin çocuklarının akademik yaşamlarına yönelik endişe düzeylerinin yüksek olmasında pandemi sürecinde okulların eğitime nasıl devam edeceği konusunda yaşanan belirsizliklerin, okullarla ilgili alınan kararların yeni vaka oranlarına bağlı olarak sıklıkla değişmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. COVID-19 pandemi döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim uygulamalarını pek çok öğrenci zorlayıcı bulmuş, dersleri takip etme, ödevleri yapma, zamanı yönetme, motivasyonu sürdürme konularında problemler yaşamıştır. Bu durum da uzaktan eğitim sürecinin verimliliğini düşürmüştür (Eken, Tosun ve Tuzcu Eken, 2020; Gören ve ark., 2020; Ravens-Sieberer ve ark., 2021; Scott ve ark., 2021). Çocuklarının uzaktan eğitim sürecinin verimli bir şekilde ilerlemediğini görmek ebeveynlerin çocuklarının akademik yaşamlarıyla ilgili endişelerini arttırmış olabilir. Ebeveynlerin çocuklarının akademik yaşamıyla ilgili artan endişeleri de onların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Buna göre, pandemi sürecinde eğitim alanında yaşanan sıkıntıların sadece öğrencileri değil aynı zamanda ebeveynleri de ciddi düzeyde zorladığı, pandemi döneminde ebeveynlerin ruh sağlığını etkileyen önemli faktörlerden birinin çocuklarının eğitim yaşamıyla ilgili kaygıları olduğu söylenebilir.

COVID-19 pozitif tanısı alma ve COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınma durumunun ebeveynlerin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomları üzerindeki etkili olmadığı belirlenmiştir. Alan yazında pandeminin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri açısından hastalığa yakalanmış olmak bir risk faktörü olarak değerlendirilmesine rağmen (Krishnamoorthy ve ark., 2020), şimdiki sonuçlar, pandemiyle ilişkili depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarının hastalığa yakalanmış olmakla ilişkili olmadığını göstermektedir. Hastalığa yakalanmış olmanın ruh sağlığı üzerindeki etkisinde hastalık sürecinin

nasıl atlatıldığı da belirleyici olabilir. COVID-19 pozitif tanısı aldığı belirten katılımcılar hastalığı ayakta atlattıkları için ruhsal olarak süreçten çok etkilenmemiş olabilirler. Benzer şekilde, COVID-19 pozitif olma şüphesiyle karantinaya alınan katılımcıların bu süreci nerede ve nasıl geçirdiği, bu süreçte ne kadar sosyal destek aldıkları psikolojik sonuçların daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

Aile içinde COVID-19'a yakalanmış birinin varlığının ebeveynlerin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarını anlamlı olarak yordadığı; ancak çevrede COVID-19 vakalarının varlığının ebeveynlerin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomlarını pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir. Aile üyelerinden birine virüs bulaşma riskinin olması durumunda ailede yaşanan stres düzeyi artış göstermektedir (Duan ve Zhu, 2020). COVID-19'a yakalanan bir yakının olması ve o kişiye yardım edilememesi sonucunda birey kendini çaresiz hissetmekte ve kendini suçlamaktadır. Bu durum da bireydeki olumsuz duyguların artmasında etkili olarak bireyin stres düzeyinin artmasına neden olabilmektedir (Kar ve ark., 2020). Aile içindeki COVID-19 vakasının ebeveynlerin depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomları üzerinde etkili olmaması; hasta olan aile üyesinin hastalığı nasıl geçirdiği ile ilgili olabilir. Aile üyesinin hastalığı hafif geçirmiş olması durumunda bireyler bu süreçten psikolojik olarak etkilenmeyebilirler. Hasta aile üyesi ev içinde olduğunda diğer aile üyeleri ona daha çok destek olabilirler. Bu da onların suçluluk hissetmelerini engelleyebilir. Aile içinde bir hasta olduğunda diğer aile üyelerine de hastalığın bulaşmaması için gerekli koruyucu tedbirleri alma konusunda kontrolün kendisinde olduğunu bilmek, ebeveynlerin hastalığın diğer aile üyelerine de bulaşmasından duyduğu korkuyu azaltabilir. Diğer taraftan çevrede COVID-19 vakalarının varlığı durumunda ebeveynler ailedeki diğer bireyleri, özellikle de yaşı daha küçük ve kendini koruma konusunda yetersiz olan çocukları virüs bulaş riskinden nasıl koruyabilecekleri konusunda daha çok endişeli olabilirler. Çevrede enfekte olan bireylerin sayısı arttıkça ebeveynler kendilerini daha çok baskı altında hissedebilirler. Bir arkadaşı ya da uzak bir akrabası COVID-19'a yakalanan bir birey bu süreçte ona çok fazla destek sunamayabilir. Bu da onun kendini çaresiz ve suçlu hissetmesine yol açabilir. Çevresinde artan COVID-19 vakaları nedeniyle yaşadığı endişe, çaresizlik ve suçluluk duyguları toplumdaki diğer bireylerde olduğu gibi ebeveynlerin de psikolojik semptomlarında artışa yol açabilir.

Araştırmada, iş yerine gitmenin ebeveynlerin depresyon, stres ve TSSB semptomlarındaki azalma ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Toplumda artan vaka sayılarına rağmen iş yerine gitmek durumunda olmanın ebeveynler açısından stresi arttıran bir faktör olacağı düşünülebilir. Ancak şimdiki bulgu bu düşünceyi doğrulamamaktadır. Bu sonuç iş yerine gittiğini belirten ebeveynlerin iş yerine nasıl gittiği (örn: toplu ulaşım aracı mı yoksa özel otomobil mi gibi), iş yerinde COVID-19'a karşı ne tür tedbirlerin alındığıyla ilgili olabilir. Ayrıca iş yerine gittiğini belirten katılımcıların, pandemi sürecinde ekonomik güçlükler yaşamadıkları için kendilerini daha iyi hissettikleri de düşünülebilir. Geçmiş çalışmalar özellikle de sosyalleşme ve iletişim ihtiyacının aile içi ile sınırlandırılmış olması nedeniyle aile içi ilişkilerini yeniden düzenlemek (Koca, 2021), zamanın çoğunu evin içinde geçirmek zorunda olan ve sosyal destekten uzak kalan ebeveynlerin ruh sağlığının süreçten olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir (Işık, 2020; Koçak ve Harmancı, 2020; Öztürk ve ark., 2020). Buna göre, iş yerine gitmek için ev ortamından çıkıyor olmanın, iş yerinde fiziksel mesafeyi koruyarak başka insanlarla sosyalleşme imkânı bulmanın ebeveynlerde olumlu bir etki yarattığı düşünülebilir. İş yerine gidiyor olmak fiziksel sağlık açısından risk oluştursa da sosyal destek ihtiyacının karşılanması açısından yararlı olarak değerlendirilebilir.

Geçmiş çalışmalar COVID-19 sürecinin psikolojik sonuçları açısından cinsiyete ve yaşa bağlı olarak farklılıklar olduğunu; kadınların (Çölgeçen ve Çölgeçen, 2020; Demir-Öztürk ve ark., 2020; Ekiz ve ark., 2020; Erdoğan ve ark., 2020; Etti ve ark., 2020; Özden ve Bayrak Özden, 2020; Wang ve ark., 2020) ve genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin (Etti ve ark., 2020; Huang ve Zhao, 2020; Ustun, 2020) süreçten daha çok etkilendiklerini göstermektedir. Şimdiki çalışmada ise cinsiyet (kadın olmak) ve yaş değişkenlerinin COVID-19 süreciyle ilişkili depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Buna göre, yaşı kaç olursa olsun hem annelerin ve hem de babaların pandemi sürecinden etkilendiği düşünülebilir.

SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Mevcut çalışmanın alan yazına katkısının olduğu düşünülmeyle birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan biri mevcut araştırmanın sadece Türkiye'nin batısındaki tek bir ildeki ebeveynlerin katılımıyla

gerçekleştirilmiş olmasıdır. COVID-19'un etkisinin ve yaygınlığının bölgelere ve şehirlere göre farklılık gösterdiği düşünüldüğünde araştırmanın farklı şehirlerden ebeveynlerin katılımlarıyla yenilenmesi yararlı olabilir. Araştırmanın ikinci sınırlılığı katılımcıların ölçülen değişkenler açısından pandemi öncesindeki durumlarının bilinmemesidir. Anket formunda katılımcılardan sorulara pandemi sürecini dikkate alarak yanıt vermeleri istenmiş olsa da bu araştırmada belirlenen depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomları pandemi öncesindeki koşullarla da ilişkili olabilir.

Bu araştırmada ebeveynlerin çocuklarının yaşıyla ilgili bilgi toplanmamıştır. Çocukların yaşı ya da kaçınıcı sınıfta okudukları pandeminin ebeveynler üzerindeki etkisi açısından önem arz edebilir. Örneğin, çocuğu okul öncesi dönemde olan bir ebeveynin bu süreçteki iş yükü daha yoğun olabilir, diğer taraftan çocuğu sekizinci ya da on ikinci sınıfta olup sınava hazırlanan bir ebeveyn çocuğunun eğitim yaşamıyla ilgili belirsizlikler nedeniyle daha çok anksiyete ve stres yaşayabilir. Ayrıca çocuğu özel gereksinimli olan bir ebeveynin bu süreçte yaşadığı stres diğer ebeveynlerden farklı olabilir. Gelecekte çocuğun yaşını ve çocuğun özel bir gereksinimi olup olmadığını dikkate alan çalışmalar organize edilebilir. Araştırmanın nicel araştırma desenlerinden yordayıcı korelasyonel araştırma modeline göre tasarlanmış olması bir başka sınırlılıktır. Ebeveynlerin pandemi sürecinden ruhsal olarak nasıl etkilendiklerinin daha iyi anlaşılması açısından ebeveynlerle nitel araştırma yöntemlerine dayalı çalışmalar gerçekleştirilmesi yararlı olabilir. Örneğin, pandemi döneminde iş yerine gitmenin ebeveynlerin ruh sağlığına nasıl iyi geldiğini anlamaya yönelik nitel çalışmalar organize edilebilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, yaşanan pandemi durumu nedeniyle ebeveynlerle yüz yüze bir araya gelme imkânı olmadığından, araştırma verilerinin çevrimiçi ortamda toplanmış olmasıdır.

Elde edilen bulgulardan COVID-19 pandemisi halen etkisini sürdürürken ebeveynlerin ruh sağlığını korumaya ve iyileştirmeye yönelik politikalar ve müdahale stratejileri geliştirilmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, gerçekleştirilecek çalışmalar ebeveynlerin koronavirüsle ilgili korku ve endişeleriyle sağlıklı olarak başa çıkma becerilerini geliştirmeyi hedeflemelidir. Bu hedef doğrultusunda, ebeveynlere yönelik psiko-eğitsel çalışmaların organize edilmesi, ebeveynlere bireysel ve grupla psikolojik danışma hizmetleri sunulması önerilmektedir. Pandeminin etkisini hala sürdürüyor olması nedeniyle bu tür etkinlikler çevrimiçi ortamlarda geliştirilebilir. Pandemi sürecinde ebeveynlerin

sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılanması açısından çevrim içi de olsa çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi yararlı olacaktır.

SONUÇ

Türkiye’de pandeminin ikinci evresinde gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları, COVID-19 sürecinde ebeveynlerin fiziksel sağlığının korunması kadar ruhsal sağlığının korunmasının da önemli olduğunu göstermektedir. Bulgulardan, pandemi sürecinde ebeveynlerde görülen depresyon, anksiyete, stres ve TSSB semptomları açısından yüksek düzeyde koronavirüse yakalanma korkusu, çocuğun pandemi nedeniyle akademik olarak gerilemesinden duyulan yüksek düzeydeki endişe ve çevredeki artan koronavirüs vakalarının varlığının risk faktörleri olduğu, iş yerine gitme durumunun ise koruyucu bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Z., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Alon, T. M., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J., & Tertilt, M. (2020). The impact of Covid-19 on gender equality. *National Bureau of Economic Research*, 1-39. <https://doi.org/10.3386/w26947>
- Antony, M. M., Bieling, P. J., Cox, B. J., Enns, M. W., & Swinson, R. P. (1998). Psychometric properties of the 42-item and 21-item versions of the Depression Anxiety Stress Scales in clinical groups and a community sample. *Psychological Assessment*, 10(2), 176-181. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.10.2.176>
- Artantaş, E., & Gürsoy, H. (2020). COVID-19, toplumsal yansımaları ve alınan yönetimsel önlemler. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 158-171.
- Asıcı, E. (2020). Salgının ruh sağlığı üzerindeki etkileri. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 123-142.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, online first. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00331-y>
- Bareeqa, S. B., Ahmed, S. I., Samar, S. S., Yasin, W., Zehra, S., Monese, G. M., & Gouthro, R. V. (2020). Prevalence of depression, anxiety and stress in china during COVID-19 pandemic: A systematic review with meta-analysis. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, onlinefirst version. <https://doi.org/10.1177/0091217420978005>

- Başaran, M., & Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların Korona-Virüs salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 71(13), 668-680.
- Bueno-Notivol, J., Gracia-Garcia, P., Olaya, B., Lasheras, I., Lopez-Anton, R., & Santabarbara, J. (2021). Prevalence of depression during the COVID-19 outbreak: a meta-analysis of community-based studies. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 21(1), 100196. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2020.07.007>
- Cenat, J. M., Blais-Rochette, C., Kokou-Kpolou, C. K., Noorishad, P. G., Mukunzi, J. N., McIntee, S. E., ... & Labelle, P. (2021). Prevalence of symptoms of depression, anxiety, insomnia, posttraumatic stress disorder, and psychological distress among populations affected by the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 295, 113599. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113599>
- Ceviz, N., Tektaş, N., Basmacı, G., & Tektaş, M. (2020). Covid 19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 312-329.
- Cluver, L., Lachman, J., M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., ... & McDonald, K. (2020). Parenting in a time of Covid-19. *The Lancet*, 395. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
- Cooke, J. E., Eirich, R. Racine, N., & Madigan, S. (2020). Prevalence of posttraumatic and general psychological stress during COVID-19: A rapid review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 292: 113347. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113347>
- Creamer, M., Bell, R., & Failla, S. (2003). Psychometric properties of the impact of event scale—revised. *Behaviour Research and Therapy*, 41(12), 1489-1496. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2003.07.010>
- Çorapçıoğlu, A., Yargıç, İ., Geyran, P., & Kocabaşoğlu, N. (2006). “Olayların Etkisi Ölçeği” (IES-R) Türkçe versiyonunun geçerlilik ve güvenilirliği. *New/Yeni Symposium Journal*, 44(1), 14-22.
- Çölgeçen, Y. & Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 261-275. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>
- Demir-Öztürk, E., Kuru, G., & Demir-Yıldız, C. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? Anne ve çocuklarının pandemi algisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 204-220. <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/54658/733406>
- Di Crosta, A., Palumbo, R., Marchetti, D., Ceccato, I., La Malva, P., Maiella, R., ... & Di Domenico, A. (2020). Individual differences, economic stability, and fear of contagion as risk factors for PTSD symptoms in the COVID-19 emergency. *Frontiers in Psychology*, 11, 2329. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.567367>
- Dikmen, M. (2020). COVID-19 salgınında üniversite öğrencilerinin depresyon düzeylerinin sosyal medya bağımlılığı üzerindeki rolünün incelenmesi: Bir yapısal eşitlik modeli. *Bağımlılık Dergisi*, 22(1), 20-30.
- Duan, L., & Zhu, G. (2020). Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic. *Lancet Psychiatry*, 7(4), 300–302. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30073-0](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30073-0)

- Durankuş, F., & Aksu, E. (2020). Effects of the COVID-19 pandemic on anxiety and depressive symptoms in pregnant women: a preliminary study. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, Ahead of print, 1-7. <https://doi.org/10.1080/14767058.2020.1763946>
- Eken, Ö., Tosun, N. ve Tuzcu Eken, D. (2020). COVID-19 salgını ile acil ve zorunlu uzatan eğitime geçiş: Genel bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(Özel sayı-1), 113-128. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.780722>
- Ekiz, T., İlman, E., & Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile COVID-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, (6), 139-154.
- Elbay, R. Y., Kurtulmuş, A., Arpacıoğlu, S., & Karadere, E. (2020). Depression, anxiety, stress levels of physicians and associated factors in Covid-19 pandemics. *Psychiatry Research*, 290, 113130. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113130>
- Erdoğan, Y., Koçoğlu, F., & Sevim, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.35403>
- Erol, M., & Erol, A. (2020). Koronavirüs pandemisi sürecinde ebeveynleri gözünden ilkökul öğrencileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(Özel Sayı), 529-551. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.766194>
- Ettman, C. K., Abdalla, S. M., Cohen, G. H., Sampson, L., Vivier, P. M., & Galea, S. (2020). Prevalence of depression symptoms in US adults before and during the COVID-19 pandemic. *JAMA Network Open*, 3(9), e2019686. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.19686>
- Gao, J., Zheng, P., Jia, Y., Chen, H., Mao, Y., Chen, S., ... & Dai, J. (2020). Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *Plos One*, 15(4), e0231924. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>
- Gören, S. Ç., Gök, F. S., Yalçın, M. T., Göregen, F. ve Çalışkan, M. (2020). Küresel salgın sürecinde uzaktan eğitimin değerlendirilmesi: Ankara örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 49 (Özel Sayı-1), 69-94. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.787145>
- Gümüşgöl, O., & Aydoğan, R. (2020). Yeni tip Koronavirüs-Covid 19 kaynaklı evde geçirilen boş zamanların ev içi rekreatif oyunlar ile değerlendirilmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, (4), 107-114.
- Haider, I. I., Tiwana, F., & Tahir, S. M. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on adult mental health. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4), S90. <https://doi.org/10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2756>
- Haleem, A., Javaid, M., & Vaishya, R. (2020). Effects of COVID 19 pandemic in daily life. *Current Medicine Research and Practice*, 10(2), 78-79. <https://doi.org/10.1016/j.cmrp.2020.03.011>
- Huang, Y., & Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research*, 288, 112954. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112954>
- Işık, A. (2020). Koronavirüs (COVID-19) salgını döneminde ailede krize müdahale. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi* 6(1), 1-9.
- Jörg, M. F., Benedetto, V., Paul, L. P., & Vera, C. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long

- return to normality. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, (14), 20. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3>
- Kar, S. K., Arafat, S. Y., Kabir, R., Sharma, P., & Saxena, S. K. (2020). Coping with mental health challenges during COVID-19. In *Coronavirus disease 2019 (COVID-19)* (pp. 199-213). Springer, Singapore.
- Karaca, N., Aksakal, E., & Kılıç, C. (2020). Covit-19 salgınının Türkiye’de aile içerisinde yol açtığı toplumsal etkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(4), 1811-1831.
- Keleşoğlu, F., & Adam-Karduz, F. F. (2020). COVID-19 sürecinde dijital ebeveynlik ile anne-baba stresi arasında yordayıcı ilişkiler. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 7(2), 70-102.
- Kılınçel, Ş., Kılınçel, O., Muratdağı, G., Aydın, A., & Usta, M. B. (2020). Factors affecting the anxiety levels of adolescents in home-quarantine during COVID-19 pandemic in Turkey. *Asia-Pacific Psychiatry*, e12406. <https://doi.org/10.1111/appy.12406>
- Koca, Ş. N. (2021). Effects of Covid-19 Outbreak on Turkish Family Structure. *Journal of Bitlis Eren University Humanities and Social Sciences*, 1(1), 18–38. <http://jhs.beu.edu.tr/index.php/jhs/article/view/13/3>
- Koçak, Z. & Harmancı, H. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. *Karataş Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 183-207.
- Krishnamoorthy, Y., Nagarajan, R., Saya, G. K., & Menon, V. (2020). Prevalence of psychological morbidities among general population, healthcare workers and COVID-19 patients amidst the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 293, 113382. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113382>
- Kurt Demirbaş, N. & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakışıyla COVID-19 salgın sürecinin değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 328-349.
- Lancee, W. J., Maunder, R. G., & Goldbloom, D. S. (2008). Prevalence of psychiatric disorders among Toronto hospital workers one to two years after the SARS outbreak. *Psychiatric Services*, 59(1), 91-95.
- Li, J. B., Yang, A., Dou, K., Wang, L. X., Zhang, M. C., & Lin, X. Q. (2020). Chinese public’s knowledge, perceived severity, and perceived controllability of COVID-19 and their associations with emotional and behavioural reactions, social participation, and precautionary behaviour: a national survey. *BMC Public Health*, 20(1), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09695-1>
- Lovibond, P. F., & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, 33(3), 335-343. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(94\)00075-U](https://doi.org/10.1016/0005-7967(94)00075-U)
- Morens, D. M., Folkers, G. K., & Fauci, A. S. (2009). What is a pandemic?. *The Journal of Infectious Diseases*, 200(7), 1018-1021. <https://dx.doi.org/10.1086/644537>
- Oral, T. & Gunlu, A. (2021). Adaptation of the Social Distancing Scale in the covid-19 era: Its association with depression, anxiety, stress and resilience in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, Advance Publication. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00447-1>

- Özdin, S., & Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), 504-511. <https://dx.doi.org/10.1177/0020764020927051>
- Öztürk, M. S., Yılmaz, N., Demir Erbil, D., Hazer, O. (2020). Covid-19 pandemi döneminde hanehalkındaki çatışma ve birlik-beraberlik durumunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 295-314. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44424>
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D.T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID19 pandemic. *American Psychological Association*, 75(5), 613-643. <https://doi.org/10.1037/amp0000660>
- Ravens-Sieberer, U., Kaman, A., Erhart, M., Devine, J., Schlack, R., & Otto, C. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on quality of life and mental health in children and adolescents in Germany. *European Child & Adolescent Psychiatry*, online first. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01726-5>
- Reger, M. A., Stanley, I. H., & Joiner, T. E. (2020). Suicide mortality and coronavirus disease 2019—a perfect storm?. *JAMA Psychiatry*, 77(11), 1093-1094. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.1060>
- Ren, X., Huang, W., Pan, H., Huang, T., Wang, X., & Ma, Y. (2020). Mental health during the Covid-19 outbreak in China: a meta-analysis. *Psychiatric Quarterly*, 91, 1033-1045. <https://doi.org/10.1007/s11126-020-09796-5>
- Salari, N., Hosseini-Far, A., Jalali, R., Vaisi-Raygani, A., Rasoulpoor, S., Mohammadi, M., ... & Khaledi-Paveh, B. (2020). Prevalence of stress, anxiety, depression among the general population during the COVID-19 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Globalization and Health*, 16 (57), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00589-w>
- Salehi, M., Amanat, M., Mohammadi, M., Salmanian, M., Rezaei, N., Saghzadeh, A., & Garakani, A. (2021). The prevalence of post-traumatic stress disorder related symptoms in Coronavirus outbreaks: A systematic-review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 282, 527-538. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.12.188>
- Santabarbara, J., Lasheras, I., Lipnicki, D. M., Bueno-Notivol, J., Perez-Moreno, M., Lopez-Anton, R., ... & Gracia-Garcia, P. (2021). Prevalence of anxiety in the COVID-19 pandemic: An updated meta-analysis of community-based studies. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 109, 110207. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110207>
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, online first. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00294-0>
- Scott, S. R., Rivera, K. M., Rushing, E., Manczak, E. M., Rozek, C. S., & Doom, J. R. (2021). “I Hate This”: A qualitative analysis of adolescents' self-reported challenges during the COVID-19 pandemic. *Journal of Adolescent Health*, 68(2), 262-269. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.11.010>
- Sut, H. K., & Kucukkaya, B. (2020). Anxiety, depression, and related factors in pregnant women during the COVID-19 pandemic in Turkey: A web-based cross-sectional

- study. *Perspectives in Psychiatric Care*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/ppc.12627>
- Şahin, M. K., Aker, S., Şahin, G., & Karabekiroğlu, A. (2020). Prevalence of depression, anxiety, distress and insomnia and related factors in healthcare workers during COVID-19 pandemic in Turkey. *Journal of Community Health*, 45(6), 1168-1177. <https://doi.org/10.1007/s10900-020-00921-w>
- Qian, M., Wu, Q., Wu, P., Hou, Z., Liang, Y., Cowling, B. J., & Yu, H. (2020). Psychological responses, behavioral changes and public perceptions during the early phase of the COVID-19 outbreak in China: a population based cross-sectional survey. *MedRxiv*, preprint version, <https://doi.org/10.1101/2020.02.18.20024448>
- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2020a, 28 Mart), Koronavirüs tedbirleri kapsamında şehirlerarası otobüs yolcu taşımacılığı ile ilgili ek genelge. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-tebdirlerikapsaminda-sehirlerarasi-otobus-yolcu-tasimaciligi-ile-ilgili-ek-genelge>
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2020b, 21 Mart), Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında lokantalarla ilgili ek genelge. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadelekapsaminda-lokantalarla-ilgili-ek-genelge>
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2020c, 21 Mart), Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında yeni kısıtlama ve tedbirler genelgeleri. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-sokaga-cikma-kisitlamalari---yeni-kisiltama-ve-tedbirler-genelgeleri>
- Tengilimoğlu, D., Zekioglu, A., Tosun, N., Işık, O., & Tengilimoğlu, O. (2021). Impacts of COVID-19 pandemic period on depression, anxiety and stress levels of the healthcare employees in Turkey. *Legal Medicine*, 48, 101811. <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2020.101811>
- Ustun, G. (2020). Determining depression and related factors in a society affected by COVID-19 pandemic. *The International Journal of Social Psychiatry*. <https://doi.org/10.1177/0020764020938807>
- Ünal, E., Atik, D. ve Gözüyeşil, E. (2020). Covid-19 pandemisi ve kadınlar. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-8.
- Üstün, Ç., & Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi Özel Sayısı*, 25(1), 142-153. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.721864>
- Walker, M. (2020, 10 November). COVID-19: What makes “waves” during a pandemic?. Retrieved from <https://www.medpagetoday.com/infectiousdisease/coivd19/89599>.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., ... & Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1729. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>
- Weiss D, Marmar C (1997) The impact of Event Scale - Revised. In J. Wilson & T. Keane (Eds), *Assessing psychological trauma and PTSD*. New York: Guilford.
- WHO. (2020a, 2 Şubat). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. <https://www.who.int/director->

- general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19---11-march-2020
- WHO. (2020b, 16 Aralık). Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak. <https://www.who.int/publications-detail/WHO-2019-nCoV-MentalHealth-2020.1>.
- Yalçın, H., Dai, H., & Erkoç, E. (2020). Ebeveynlerin virüs salgınına ilişkin duygu durumları ve çocuklara etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 128-142.
- Yelkikalan, N., Doğan, S., Dalboy, Z. & Oflaz, A. (2020). COVID-19'un Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına etkisi: Durumsallık yaklaşımı bağlamında bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 139-165.
- Yıldırım, A., Boysan, M., & Kefeli, M. C. (2018). Psychometric properties of the Turkish version of the Depression Anxiety Stress Scale-21 (DASS-21). *British Journal of Guidance & Counselling*, 46(5), 582-595. <https://doi.org/10.1080/03069885.2018.1442558>
- Zhang, T., Cui, X., Zhao, X., Wang, J., Zheng, J., ... & Yongsheng, X. (2020). Detectable SARS-CoV-2 viral RNA in feces of three children during recovery period of Covid-19 pneumonia. *Journal of Medical Virology*, 92(7), 909-914. <https://doi.org/10.1002/jmv.25795>

Extended Abstract

Introduction: The pandemic is an epidemic in which a disease spreads rapidly over a wide geographic area and affects a large number of people. World Health Organization declared COVID-19 as a global pandemic on March 2020. In the process of combating COVID-19, many measures have been taken to protect physical health of people. However, the pandemics affect mental health as well as physical health of people. In fact, increasing mental health problems in societies related to pandemic has taken attention since COVID-19 continued with second wave. Increasing mental health problems will continue their effects even after COVID-19 pandemic over. For this reason, development of preventive and healing interventions and strategies are important. In this sense, it is a necessity to identify the groups that are more psychologically affected by COVID-19 process. The previous studies conducted in Turkey focused on pregnant women, health workers, adolescents, university students and general population. The present study focuses on parents and aims to investigate the predictive variables of depression, anxiety, stress and PTSD symptoms in parents during the second stage of COVID-19 outbreak in Turkey.

Method: This research was designed as a descriptive survey model. Participants consisted of 416 parents (247 mothers and 169 fathers). Their ages ranged from 24 to 68. Data were collected through the Depression Anxiety Stress Scale-21 (DASS-21), the Impact of Event Scale- Revised (IES-R) and a demographic information form. Data were analyzed via SPSS 20.00 statistic program. In the analysis, descriptive statistics and multiple linear regression analysis technique were used.

Results: Findings showed that 63.5% of the participants had a high level of PTSD related to COVID-19 outbreak. Results of the regression analysis showed that, fear of COVID-19, fear of the child infected with COVID-19, worries about child's academic decline because of the pandemic, having a positive diagnosis of COVID-19, being quarantined with suspected COVID-19 positive, presence of a family member who was infected with COVID-19, presence of individuals who were infected with COVID-19 in environment, going to workplace, job loss, gender and age accounted for a 13% change in depression, 13% in anxiety, 18% in stress and 16% in TSSB scores. The increase in fear of COVID-19, worries about child's academic decline because of the pandemic, and presence of individuals who were infected with COVID-19 in environment led to an increase in parents' depression, anxiety, stress and TSSB symptoms. Going to workplace predicted depression, stress and TSSB negatively. Fear of the child infected with COVID-19, gender (female), age, job loss due to the pandemic, having a positive diagnosis of COVID-19, being quarantined with suspected COVID-19 positive did not have a significant effect on depression, anxiety, stress and TSSB symptoms.

Discussion & Conclusion: Results revealed that the importance of protecting mental health of parents as well as their physical health. It was found that parents' fear of COVID-19 was associated with their depression, anxiety, stress and PTSD symptoms. This finding is parallel with previous studies (Bakioglu et al., 2020; Di Crosta et al., 2020; Satici et al., 2020). The parents' fear of COVID-19 may be related to their worries about their children's care and requirement. Results showed that many parents were very worried about their children's academic decline due to the pandemic. In addition, their worries about their children's academic decline due to the pandemic predicted their depression, anxiety, stress and PTSD symptoms positively. Accordingly, it can be said that education life of their children is a critical factor in terms of parents' mental health. Presence of individuals who were infected with COVID-19 in environment predicted parents' depression, anxiety, stress and PTSD symptoms positively. An increasing number of cases might trigger parents' worries about infected with COVID-19. They might experience more anxiety related to their children's health. In addition, if they have a friend or a relative infected with COVID-19, they might fall into despair and feel guilty because they cannot support them. The feelings of worries, helplessness and guilt may increase parents' psychological symptoms like the other individuals in societies. Interestingly, going to workplace during the pandemic was found as a protective factor for mental health. Being economically welfare might be critical during a pandemic and going to workplace during the pandemic might be related to economic welfare. In addition, going to workplace might be beneficial in terms of social life. Fear of the child infected with COVID-19, gender (female), age, job loss due to the pandemic, having a positive diagnosis of COVID-19, being quarantined with suspected COVID-19 positive were not critical variables in terms of parents' depression, anxiety, stress and PTSD

symptoms. This study has some limitations. First, the research was conducted with parents from a single province in Turkey. Second, participants' depression, anxiety, stress and PTSD symptoms before the pandemic were not known. Third, the information about the age of children of participants were not collected in this study.

Yazarlar Hakkında / About Authors

Yazarlar.

Aykut Günlü, Pamukkale Üniversitesi Tavas Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, agunlu@pau.edu.tr
Aykut Gunlu, Pamukkale University, Tavas Vocational High School, Department of Child Care and Youth Services, agunlu@pau.edu.tr

Esra Asıcı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, esraasici01@gmail.com
Esra Asici, Kilis 7 Aralık University, Muallim Rifat Education Faculty, Department of Educational Sciences, esraasici01@gmail.com

Musa Çetinkaya, Buca Rehberlik ve Araştırma Merkezi, musa.psk35@gmail.com
Musa Cetinkaya, Buca Guidance and Research Center, musa.psk35@gmail.com

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar tarafından çıkar çatışmasının olmadığı rapor edilmiştir.
No conflict of interest has been reported by the authors.

Fonlama / Funding

Herhangi bir fon desteği alınmamıştır.
No funding support received.

ORCID

Aykut Günlü <http://orcid.org/0000-0002-6617-2871>

Esra Asıcı <http://orcid.org/0000-0003-0872-9042>

Musa Çetinkaya <http://orcid.org/0000-0002-1619-8440>